

PRUSZKÓW פרושקוב

כפר, הנזכר לראשונה במאה ה"ט, עלה מבחנת חשיבותו רק במחצית המאה הי"ט, לאחר שעבר בתחומו קו הרכבת ווארשה – וינה. הדבר החל תהליך של פרצלציה של אדמות המקום, שהיו שייכות בין השנים 1850-1877 למפשפת פשטיין, ואחריהם לבנקאי ממוצא יהודי סטניסלב וולובסקי. היהודים החלו להתיישב בפרושקוב עצמה בשנות ה-80 של המאה הי"ט, מה שחפף לתהליך העיור של המקום, שקיבל זכויות עירוניות ב-1916, בעת כיבוש גרמני בזמן מלחמת העולם הראשונה. היהודים עסקו לרוב במסחר ובמלאכה, וברבות הזמן הפכו לחלוצי התעשייה בעיר. מפעל הלבנים הוקם בידי יונס אברמסון ושולים דיטמן, מפעל לייצור מחטים – לודוויג ברתלמי וליאון ליקרניק, מפעל חרסינה – יעקב טייכפלד, וסטניסלב אהרנרייך, צבעי דפוס – קרולרטנר, דיו – אמילמ זומר ודו נובר.

בסוף המאה הי"ט נתקבעה צורתה של השכונה היהודית, שמרכזה היה על צירו של רחוב זאקונטנה. הקהילה היהודית הפכה לעצמאית ב-1904, לאחר עריכת חוזה רכישת הקרקע להקמת בית העלמין ולבניית בית הכנסת – מוקדם יותר בני דת משה היו כפופים לקהילה היהודית בנדאז'ין. רבים מתושביה היהודים של פרושקוב היו חרדים. לחסידיו של הצדיק מסקירניביצה הייתה השפעה רבה. בקהילה פעלו אגודות מסורתיות: לינת הצדק, בקור חולים, הכנסת אורחים.

מפקד האוכלוסין הראשון שנערך בפולין ב-1921, לאחר שפולין חידשה את עצמאותה, הראה כי בפרושקוב חיו אז 971 יהודים (יותר מ-6 אחוזים מכלל אוכלוסיית העיר). בתקופה שבין המלחמות למרות גידול במספר היהודים עד לאלף וחמש מאות בני אדם, אחוז האוכלוסיה היהודית בין תושבי פרושקוב ירד לכדי 5 אחוזים בלבד ערב המלחמה. הרוב בין 60 בתי היהודים נמצאו באיזור הרחובות: קרוטקה, פרוסה, קושצ'יושקי, קרשבסקייגו. בעיר פעל חוג תיאטרון יהודי, מועדון ספורט יהודי. בספריית הנוער היה מקום מפגש של חוגי השמאל. חינוך הילדים והנוער היה מופקד בידי בית ספר "עבריה" והחדרים. בתקופה שבין מלחמות העולם פעלו בעיר מפלגות וארגונים פוליטיים שונים: אגודת ישראל החרדית, "מזרחי" הציוניים, הרוויזיוניסטים, הארגון הציוני והבונד. במועצת העיר ישבו נציגים יהודים.

לאחר כיבוש העיר באוקטובר 1939, הגרמנים הורו להקים בפרושקוב יודנראט, שבראשו העמד יאן צ'ארנצקי. בנובמבר 1940 הוקם גטו פתוח, שכלל בתים הממוקמים באיזור הרחובות דהיום: קומורובסקה, צרמיצ'נה, פולנה וארמי קראיוביי. בנוסף ליהודי המקום, נאסרו שם גם תושבי נאדז'ין ופיאסטוב. שטחי מפעל הלבנים שכרוחב ליפובה הפכו לאתר עינויים ומוות עבור יהודים ופולנים. את אסירי הגטו, 1200 בני אדם, גירשו לווארשה בסוף ינואר 1941 ושם הם חלקו את גורלם המר של אסירי הגטו, בתאי הגזים של מחנה ההשמדה בטרבלינקה. הכובש הגרמני הותיר עוד במקום עד הסתיו של אותה שנה 180 בני אדם, שעבדו בסדנאות של מסילת הרכבת.

עם תום המלחמה יהודים שורדי השואה החלו לבוא לפרושקוב. הוקם הועד היהודי, שבו נרשמו יותר מ-280 בני אדם, מתוכם רק כמחצית היו תושבי פרושקוב, השאר התגוררו בפיאסטוב, אורסוס, וולוכי, גולומבקי, פיאסצ'נו, קולו, ברנרובו, ראשין, אוקיינצ'יה, ילונקי, נאדז'ין ואוטרמבוס. ברבות הזמן כמעט כולם עזבו את פולין.

בית העלמין היהודי בפרושקוב הוקם ב-1904 בחלקה הדרומי של העיר, ברחוב ליפובה פינת רחוב מרדכי גוטוביץ' (רחוב בזלטובה לשעבר), שטחו נרכש מתרומת משפחת טייכפלד, תעשיינים ידועים מפרושקוב, ובמאמציו של מרדכי גוטוביץ'. קודם להקמת בית העלמין, יהודי פרושקוב קברו את מתייהם בנאדז'ין. קרוב לוודאי עוד לפני פרוט מלחמת העולם הראשונה בית העלמין גודר בחומת לבנים איתנה. לפני הכניסה נחפר באר, ונבנה בית טהרה. בית עלמין זה לא נחרב בידי הגרמנים בימי השואה. הצבא הרס רק חלק מהגדר, הוא החשיב את הגדר כמטרה בעת אימוני תותחים. בקיץ 1940 לאורך החומה בצד הדרומי נטמנו גופותיהם של חיילים יהודים בצבא פולין שנפלו בעת מבצע ספטמבר (ההגנה על פולין ב-1939).

תהליך ארוך של הרס בית העלמין החל בתום המלחמה. נשדדו אז מצבות רבות, נגדעו לוחות זיכרון, המחוברות למצבות עשויות אבן חול, וחומרי הגלם שנתקבלו כך הועברו לסדנאות לעיבוד אבן. עוד ב-1946 עדיין עמד על תילו בבית העלמין האוהל של הרב המקומי לוונברג, שנבנה מלבנים, אולם גם מבנה זה נהרס ונשדד עם הזמן. בין השנים 1995-2008, ביוזמתו של הכומר הפרוטסטנטי האב גרהארד ווס מאסלינגן ומעורבותם של תלמידי בתי הספר מנירטניגן ואסלינגן בגרמניה ובית הספר לבנייה בפרושקוב, נערכו עבודות שיקום בבית העלמין, שמומנו על ידי שלטונות פרושקוב ואסלינגן והקרן לשיתוף פעולה של הנוער הגרמני והפולני. במהלך העבודות שוקם בין השאר

בית הטהרה וסומן מקום קבורתם של חיילים יהודים בצבא פולין שנפלו בעת מבצע ספטמבר (ההגנה על פולין ב-1939).

בית העלמין ממוקם על חלקה בצורת טרפז בשטח של 40 על 120 מטר בערך (0,48 הקטר). בשער עומד מבנה של בית הטהרה, העשוי לבנים אדומות, ובתוכו נשתמר שולחן אבן לעריכת טהרת הנפטרים, שהוא אחד מתוך מעטים כאלה שעוד נשתמרו בפולין. למרות ההרס, עד היום נשתמרו בשטח בית העלמין 204 מצבות (177 לא שבורות), העומדות בשורות, והמופנות בכיוון המערב. אלה הן מצבות אופייניות לאומנות היהודית בתחום זה מהעשורים הראשונים של המאה ה-20, ברובן עשויות אבן חול, בצורת מצבות אנכיות. תשומת לב מיוחדת מעוררים כמה קברים בצורת גלוסקמאות וכן מצבות בצורת עץ שנגדע, שהוצבו על קבריהם של אנשים שנפטרו בגיל צעיר. מצבות אחדות מנציחות את קרבנות השואה. בית העלמין היום הינו בבעלות הקהילה היהודית בווארשה. בית העלמין נמצא ברשימת האתרים לשימור תחת המספר 1339, רישום מיום ה-27 בדצמבר 1988.